

УДК 373.5.06(4)(043.5)

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТИЧНИХ ШКІЛ

В.Є.Балтремус

***Анотація.** В статті аналізуються історико-соціальні передумови створення демократичних шкіл, а також виокремлюються етапи розвитку закладів освіти цього типу.*

***Ключові слова:** демократичні школи, історія демократичних шкіл, етапи розвитку демократичних шкіл.*

***Аннотация.** В статье анализируются исторические и социальные предпосылки образования демократических школ, исторические обстоятельства, которые этому предшествовали, а также выделяются этапы развития образовательных учреждений данного типа.*

***Ключевые слова:** демократические школы, история демократических школ, этапы развития демократических школ.*

***Summary.** The article dwells upon historical circumstances of democratic schools' foundation. Development stages of democratic schools are stated and analyzed.*

***Key words are:** democratic schools, history of democratic schools, democratic schools' development stages.*

Постановка проблеми. Демократичні школи – сучасні заклади альтернативної освіти – виникли на початку ХХ-го ст. Суспільне життя західноєвропейських країн у цей період проходило на тлі активного розвитку ринкових відносин, які були означені процесами монополізації, структурної перебудови промисловості та, як наслідок, стрімким соціальним розшаруванням населення. До якісної освіти, яка відкривала шлях до університетів, а пізніше до престижної роботи, мали доступ лише представники привілейованих класів, а для інших верств населення пропонувалось короткотермінове навчання професійно-технічного спрямування. Невисокий професійний рівень викладання в освітніх закладах загального типу, незадовільні умови організації навчального процесу, неналежний матеріально-технічний стан – все це зумовило виникнення руху за перегляд підходів до функціонування освіти та ініціювало пошук ефективніших, а головне, загальнодоступних моделей з орієнтацією на виявлення талантів та розвиток особистості учня незалежно від його соціальної належності. Йдеться про так звану реформаторську педагогіку, або нове (вільне) виховання як альтернативу педагогічному традиціоналізму, що було теоретичним підґрунтям для виникнення демократичних шкіл [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням укладу демократичних шкіл та функціонування цього виду навчальних закладів займалися А.Нейл, Д.Грібл, Д.Мінц, Д.Ханнам та інші вчені в сфері альтернативної освіти, які мають пряме відношення до створення сучасних демократичних шкіл в Європі та США. Разом з цим, недостатньо вивчені етапи становлення демократичних шкіл. Виокремлення етапів розвитку демократичних шкіл, на наш погляд, є важливим кроком у контексті дослідження процесів становлення та розвитку цих навчальних закладів і започаткування руху демократичних конференцій.

Мета даної статті – аналізуючи сучасну літературу, охарактеризувати історичні етапи розвитку демократичних шкіл.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день у світі налічується понад 200 демократичних шкіл, які успішно працюють в 30 країнах [5]. З метою здійснення ефективної соціалізації, кількість учнів у таких школах, порівняно з традиційними, значно зменшена. Це пов'язано також з тим, що вчитель у демократичних школах виступає консультантом, працюючи з групами по 3-5 учнів або індивідуально.

Ключовими характеристиками демократичних шкіл є:

1) особистісно-орієнтований навчально-виховний процес:

- а) вільний вибір учнями навчальних дисциплін, необов'язкове відвідування уроків;
- б) можливість навчатись у власному темпі за індивідуальним графіком;
- в) дружнє освітнє середовище, створення позитивного психологічного клімату;

- г) акцентуація поточного самооцінювання успіхів учнів, яке розглядається як ефективний інструмент мотивації учнів до розвитку та навчання;
 - д) застосування інноваційних форм та методів навчання й виховання;
 - ж) можливість самоствердження (робота творчих майстерень, шкільного театру).
- 2) Демократичне управління:
- а) колегіальний стиль управління школою;
 - б) існування органів учнівського самоврядування, які визначають концептуальні принципи роботи школи;
 - в) рівні права учнів щодо участі в прийнятті рішень;
 - г) консультативна роль учителя;
- 3) Співпраця всіх учасників навчально-виховного процесу: учнів, учителів, батьків:
- а) участь батьків у шкільному самоврядуванні;
 - б) залучення батьків до позакласної роботи;
 - в) навчання батьків [4].

У сучасному світі демократичні школи є досить популярними. Стан розвитку демократичної освіти дав змогу створити мережу демократичних шкіл та щорічно проводити міжнародні (європейські) демократичні освітні конференції (International (European) Democratic Education Conference, або IDEC (EUDEC) з метою презентації їхніх здобутків широкому загалу освітян, вчителів, батьків, учнів та інших представників альтернативної освіти по всьому світу.

Такі конференції, зазвичай, включають лекції (вчителі та батьки виступають з доповідями); презентації (перегляд фільмів, статей, книжок про школу-організатора та шкіл-учасниць конференції); художню самодіяльність (учнівські спектаклі та постановки); творчі майстерні (наочна презентація існуючих при школі майстерень, де учні набувають навичок творчої та трудової діяльності). Різноманітність таких майстерень необмежена: серед них можуть бути гуртки гончарства, малювання, бойових мистецтв, альпінізму, аплікації та інші. Школи, які є гостями конференції, також представляють свою програму [3]. Рух демократичних конференцій має на меті також створення культурного виховного середовища, адже, залучаючи до роботи конференцій представників демократичних шкіл з Європи та США, він відіграє значну роль в активізації інтересу до інших культур та зростанню національної самосвідомості учасників. Участь у конференціях сприяє формуванню в учнів навичок спілкування з представниками різних культур. При цьому сам процес спілкування стає різновіковим та різнорівневим, тобто відбувається не тільки в межах «учень-учень», а й між учнями, вчителями та батьками, що, зі свого боку, є передумовою успішної соціалізації молоді.

Основною метою таких конференцій є популяризація ідей демократичних шкіл та обмін досвідом, важливим видом роботи в них є загальні демократичні збори, оскільки останні виступають основним органом самоврядування демократичних шкіл, а також тому, що загальні правила, розклад проведення різноманітних заходів, порядок денний визначаються та узгоджуються не тільки господарями конференції, але й гостями. Це робиться з метою встановлення взаєморозуміння, адже врахування думки кожного учасника конференції, відсутність аутсайдерів в учнівському колективі виховують почуття самоповаги, формують активну громадянську позицію, що є одним з пріоритетних напрямів у розвитку особистості учня. Невід'ємною частиною в розкладі проведення таких конференцій є також презентація учнівської самодіяльності. Виступ музичних та танцювальних колективів, постановка театралізованих вистав характеризують рівень позакласної роботи учнів різних шкіл та дають змогу презентувати особливості національної культури. Успішний виступ, позитивні відгуки всіх учасників конференції сприяють підвищенню самооцінки, формування якої є передумовою успішної соціалізації учнів.

Серед інших цілей проведення таких конференцій ми вважаємо за доцільне назвати можливість демократичних шкіл заявити про себе, обговорити загальні проблеми, з якими зустрічаються організатори та вчителі майже всіх подібних шкіл, та спільно розробити стратегію їх розв'язання [2]. Важливою метою також є привернення уваги суспільства до тієї школи, де проводиться конференція.

Таким чином ми можемо констатувати, що країни Європи вдалися до активного реформування своїх освітніх систем. Ще на межі 70-х років XIX ст. розпочалося кардинальне переосмислення та якісне оновлення принципів побудови та діяльності освітніх систем цих країн, модернізація форм взаємодії із соціальним довкіллям. Загальним напрямом цього поступу стало посилення тенденції гуманізації та демократизації базових засад функціонування освіти. Водночас відбувалося збагачення, урізноманітнення організаційних і методичних форм навчання та виховання. Серед важливих змін в європейській освіті слід також виділити відхід від формалізму та академізму в доборі змісту базових знань, наголос на формуванні практичних навичок та вмій, необхідних учням для життя й діяльності в сучасному суспільстві.

Отже, за результатами нашого дослідження можна дійти висновку, що становлення та розвиток мережі демократичних шкіл відбувається за певними етапами, які представлені в таблиці 1 (систематизована автором):

Таблиця 1

Етапи розвитку демократичних шкіл

№	Етапи розвитку	Часовий період	Історичні події та процеси
1	Підготовчий	кінець XIX – 20 роки XX ст.	Криза традиційної освіти. Пошук альтернативних форм та методів навчання. Загострення суперечностей між потребою у вихованні всебічно розвиненої особистості, здатної до самостійного наукового та творчого пошуку та самореалізації, і неможливістю виконати цей запит суспільства в межах традиційної освіти. Реформаційний рух альтернативної педагогіки. Активна діяльність перших педагогів-реформаторів. Створення шкіл, що працювали за системою М. Монтесорі, Р. Штайнера, С. Френе та ін.
2	Початковий	20-60 роки XX ст.	Виникнення першої демократичної школи в Європі (Саммерхілл). Накопичення та аналіз первинного досвіду діяльності цього освітнього закладу. Апробація та впровадження ефективних новітніх форм та методів навчання та виховання. Організація педагогічних експериментів.
3	Формувальний	60-90 роки XX ст.	Початок формування мережі демократичних шкіл, розвиток системи їхньої взаємодії, взаємовивчення та обмін позитивним досвідом роботи. Оформлення педагогічних концепцій та принципів діяльності. Відпрацювання найбільш дієвих технологій навчання та виховання. Відкриття низки демократичних шкіл в країнах, де демократія не є формою державного правління. Становлення системи навчання учителів демократичних шкіл. Упровадження в практику шкільного життя найбільш дієвих педагогічних технологій: вільний вибір навчальних предметів та дисциплін; відсутність елемента обов'язковості в отриманні учнями домашнього завдання; поглиблене використання ТЗН; навчання в процесі діяльності; учнівське самоврядування та демократичні збори; вільна творча праця; широкий вибір позакласної діяльності з можливістю залучення вчителів та батьків.
4	Стабілізаційний	поч. з 90-х років XX ст. – до наших днів	Розвиток форм шкільного самоврядування (збори, парламент, судовий комітет тощо). Утворення розвиненої мережі демократичних шкіл у Європі. Запровадження міжнародного (IDEC) та європейського (EUDEC) рухів демократичних шкіл з метою обміну досвідом та популяризації ідей демократичної освіти в світовому масштабі. Аналіз результатів діяльності демократичних шкіл через дослідження особливостей ціннісної системи та успішності соціалізації випускників шкіл.

Висновки. Аналізуючи дану таблицю можна стверджувати, що кожний з визначених етапів характеризується якісними відмінностями у рівнях розвитку мережі демократичних шкіл, а також сформованості концепції їхньої діяльності. Також ми зазначаємо, що від створення перших демократичних шкіл, яке було пов'язане з невідкладними проблемами шкільної практики та пошуками нових шляхів у навчанні та вихованні, система демократичної освіти пройшла значний історичний шлях, сформувавши на сучасному етапі розвинену мережу шкіл з потужним потенціалом ефективної соціалізації учнів, яка є вагомою альтернативою традиційній системі освіти.

Перспективи подальших розвідок. Подальша робота демократичних шкіл у сфері пошуку ефективних соціалізуючих методик дозволить, на нашу думку, виокремити наступний етап розвитку освітніх закладів цього типу.

Література

1. Дидактичні аспекти альтернативної освіти: зб. наук. статей. – К. : ІСДО, ІП АПН України, 1993. – 78 с.
2. Gribble D. RealEducation. / DavidGribble – London : LibertarianEducation, 1998. – 259 p.
3. Gribble D. Whatis IDEC? // EducationRevolution. – 1999. – № 28. – P. 20.
4. Hannam D. DemocraticSchools // EducationRevolution. – 1999. – № 28. – P. 36 – 37.
5. Mintz J. AlternativeEducationandtheFuture // EducationRevolution. – 1999. – № 28. – P. 42 – 44.